

LIMITELE ȘI CARACTERUL EFECTIV AL DREPTULUI DE ACCES LA JUSTIȚIE

Olesea ȚURCAN,

doctorandă, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

SUMMARY

Free access to justice represents a basic principle governing the organization of a democratic judicial system and, at the same time, a basic civic right consecrated in an important number of international documents, but also in the Moldavian law. This article includes an analysis of the limits and the effective nature of this right. In result, is argued the non-absolute nature of access to justice and are exposed the conditions which ensure the effective nature of this right.

Keywords: basic right, free access to justice, court, law, judicial decision.

REZUMAT

Accesul liber la justiție constituie un principiu de bază care guvernează organizarea unui sistem judiciar democratic și, totodată, un drept cetățenesc fundamental, consacrat într-un număr important de documente internaționale, dar și în dreptul național. Articolul cuprinde o analiză asupra limitelor și caracterului efectiv al acestui drept. În rezultat este argumentat caracterul non-absolut al accesului la justiție și sunt expuse condițiile care asigură caracterul efectiv al acestui drept.

Cuvinte-cheie: drept fundamental, acces liber la justiție, instanță, lege, hotărâre judecătorească.

Introducere. Accesul liber la justiție constituie, în lumea contemporană, un principiu de bază care guvernează organizarea unui sistem judiciar democratic și, totodată, un drept cetățenesc fundamental, consacrat într-un număr important de documente internaționale, dar și în dreptul național.

În ipostaza sa de drept fundamental al omului, accesul liber la justiție se caracterizează prin două momente importante: în primul rând, este un drept relativ (deci, non-absolut), ceea ce presupune că există anumite limite pentru exercitarea acestuia și, în al doilea rând, pentru realizarea acestui drept, statul este obligat să ia o serie de măsuri concrete (să asigure caracterul efectiv al acestuia). Ambele momente sunt chemate să asigure eficiența dreptului de acces la justiție în procesul de apărare de către persoană a drepturilor sale încălcate.

Scopul studiului. În studiul de față ne propunem să analizăm limitele accesului liber la justiție (care îi determină caracterul non-absolut), precum și să elucidăm particularitățile și condițiile care asigură efectivitatea acestui drept fundamental al omului (prin prisma obligațiilor statului).

Rezultate obținute și discuții. *Li-*

mitele dreptului de acces la justiție.

În literatura de specialitate, accesul la justiție nu este considerat a fi un drept absolut [21, p. 229; 18, p. 253; 17, p. 261]. În viziunea profesorului român I. Leș „... în majoritatea legislațiilor procesuale accesul liber la justiție nu are și nu poate avea un caracter absolut” [16, p. 61].

Această apreciere dată dreptului fundamental de acces la justiție este împărtășită nu numai de doctrină, dar și de practica judiciară, inclusiv de Curtea Europeană. Astfel, în cauza *Golder contra Marii Britanii* [Hotărârea din 21 februarie 1975, seria A nr. 18], Curtea a stabilit următoarele: „pot fi aduse restricții exercițiului acestui drept întrucât dreptul de acces, prin chiar natura sa, cere o reglementare din partea statului, reglementare care poate varia în timp și spațiu în funcție de resursele comunității și de nevoile indivizilor”.

În corespundere cu această alegație, în doctrină s-a constatat că accesul la justiție cunoaște anumite limite din partea puterii de stat, de formă și de fond, care nu afectează dreptul în substanța sa, fiind rezonabile. În calitate de limite sersesc următoarele condiții [2, p. 152]:

- condiții de sesizare a instanței:

- termenele instituite cu scopul de a garanta securitatea juridică;

- instituirea unei taxe, dacă cuantumul acesteia nu este excesiv, astfel încât să reprezinte o sarcină exorbitantă pentru individ;

- existența unor imunități oferite anumitor categorii de persoane: parlamentari, membri ai corpului diplomatic sau a unor imunități ale statelor sau organizațiilor internaționale interguvernamentale;

- cerința parcurgerii unei proceduri prealabile sesizării instanței, cu condiția ca decizia unei autorități administrative care nu îndeplinește condițiile de independență și imparțialitate ce intră în conținutul dreptului la un proces echitabil să fie ulterior supusă controlului unui organ judiciar cu plenitudine de jurisdicție.

Așadar, accesul la justiție nu este o libertate absolută, ci ca mai toate celelalte libertăți fundamentale are un caracter non-absolut. Acest caracter este evident, în condițiile în care, dacă acesta ar beneficia de statutul unui drept absolut, care nu poate fi supus vreunei limitări (cum este bunăoară dreptul de a nu fi supus torturii, unor tratamente ori pedepse degradante sau inumane [3, p. 177]), aceasta ar echivala cu un adevărat cutremur, care ar

dărâma orice urmă de organizare a sistemului judiciar atât în materie penală, dar mai ales în materia dreptului privat ori administrativ [9, p. 111-113].

Chiar dacă apreciem dreptul la apărare judiciară (ca element al accesului la justiție) ca fiind o „anumită” libertate, trebuie să admitem faptul că și aceasta implică anumite restricții. În calitate de asemenea restricții putem evidenția: apărării sunt pasibile doar fenomenele de natură juridică, adică drepturile și libertățile trebuie să fie recunoscute de legislația în vigoare; respectarea competenței instanțelor de judecată; achitarea taxelor de judecată; imposibilitatea examinării unor cazuri similare etc.

Lipsa unor restricții de acest gen ar afecta grav sistemul judiciar, ar transforma activitatea acestuia într-un haos, iar împreună cu el și statul, dacă subiecților cu drept de apărare judiciară li s-ar oferi dreptul de a stabili în mod individual instanța judiciară și momentul adresării, componența nominală a completului de judecată și cuantumul taxei de judecată, să fixeze termenul de examinare a cauzei, modul de prezentare și examinare a probelor, precum și dreptul de a decide asupra altor probleme de natură procesuală.

Restrângerea/limitarea accesului la justiție este admisă în legislații naționale ale multor state. În acest context art. 49 alin. (1) din Constituția României [7] dispune că „exercițiul unor drepturi sau al unor libertăți poate fi restrâns numai prin lege și numai dacă se impune, după caz, pentru: apărarea securității naționale, a ordinii, sănătății ori a moralei publice, a drepturilor și a libertăților cetățenilor; desfășurarea instrucției penale; prevenirea consecințelor unei calamități naturale, ale unui dezastru ori ale unui sinistru deosebit de grav”. Legislatorul constituant român a mai precizat că restrângerea poate fi dispusă numai dacă este necesară într-o societate democratică, cu condiția ca măsura de restrângere să fie proporțională cu situația care a determinat-o, să fie aplicată în mod nediscriminatoriu și fără ca această restrângere să aducă atingere existenței dreptului sau libertății.

Corelativ acestor prevederi, doctrina românească subliniază că, dacă Constituția prevede că nici o lege nu poate îngredi accesul liber la justiție, totuși legiuitorul poate impune condiționări sau chiar limitări acestui drept, doar că acestea nu trebuie să afecteze esența dreptului și nici să genereze discriminări” [4, p. 228; 5, p. 174].

Referitor la Republica Moldova, precizăm că Legea Fundamentală prin art. 54 alin. (3) nu admite restrângerea acestui drept, stipulând expres că: „... nu se admite restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20-24” [6] (accesul liber la justiție fiind reglementat în art. 20 din Constituție). Într-o manieră similară s-a expus și Curtea Constituțională a RM, statuând în una din hotărârile sale că accesul liber la justiție ca drept fundamental, este neîndoielnic, absolut, deoarece nici o lege nu poate îngredi accesul la justiție, după cum precizează art. 20 alin. (2) din Constituție [13]. Ulterior, instanța și-a revăzut poziția, statuând: „Prin limitele permise de art. 4 din Constituție de a aplica și interpreta dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului în concordanță cu actele internaționale la care Republica Moldova este parte, prin prisma art. 6 pct. 1 din Convenția Europeană, precum și prin prisma jurisprudenței Curții Europene, *dreptul de acces la justiție nu poate fi un drept absolut, ci unul care poate implica limitări, inclusiv de ordin procedural, atât timp cât acestea sunt rezonabile și proporționale cu scopul urmărit*” [12].

În ce ne privește susținem opinia care admite restrângerea accesului la justiție, dar totodată credem că restrângerile aduse acestui drept fundamental trebuie să se raporteze unor principii generale, deci să urmărească un scop legitim și să nu afecteze substanța însăși a dreptului. De asemenea, este necesară asigurarea unui raport rezonabil de proporționalitate între scopul urmărit și mijloacele alese.

O explicație clară a limitelor admise în cazul accesului liber la justiție ne oferă bogata jurisprudență a Curții Europene. În acest sens, una dintre

formele admise de restrângere a accesului la justiție o reprezintă *condiția autorizării prealabile pentru sesizarea unei instanțe*. Astfel de limitări au fost considerate de Curte ca fiind conforme cu Convenția Europeană în cazul persoanelor alienate mintal [*Cauza Ashingdane contra Marii Britanii*, Hotărârea din 28 mai 1985, seria A nr. 93], în cazul persoanelor dovedite că au abuzat de dreptul de acces la o instanță, în cazul minorilor [*Cauza Golder contra Marii Britanii*, Hotărârea din 21 februarie 1975, seria A nr. 18]. În toate cazurile însă autorizarea trebuie să vină din partea unui organ judiciar sau a unui magistrat și să fie dată în conformitate cu anumite criterii obiective preexistente. Autorizarea necesară pentru introducerea unei căi de atac poate fi conformă cu Convenția, în măsura în care se demonstrează necesitatea acestei limitări, iar motivarea refuzului este făcută în conformitate cu criteriile obiective [21, p. 234].

Un alt tip de restricții admise accesului la justiție sunt *conditiile procedurale ale acțiunii în justiție*. Din categoria unor exemple de astfel de limitări pot fi menționate: termenele pentru efectuarea diferitelor acte de procedură, termenele de prescripție, de decădere [*Cauza Stubbings și alții contra Marii Britanii*, Hotărârea din 22 octombrie 1996] sau sancțiunile pentru nerespectarea acestora, obligativitatea reprezentării de către un avocat în fața instanțelor superioare [*Cauza Gillow contra Marii Britanii*, Hotărârea din 24 noiembrie 1986].

În același timp, trebuie să ținem cont de faptul că într-un caz *împotriva Cehiei*, Curtea Europeană a considerat că un termen de 6 luni pentru introducerea unei cereri în vederea recuperării bunurilor confiscate în perioada comunismului este prea scurt pentru a asigura un acces efectiv la justiție [21, p. 234]. O decizie similară a adoptat Curtea și în cauza *Yagtzilar contra Greciei* [Hotărârea din 6 decembrie 2001], considerând că a existat o încălcare a dreptului de acces la instanță ca urmare a respingerii acțiunii în despăgubiri a reclamantului, pe motiv de interven-

ție a prescripției, în condițiile în care cauza se găsea într-o fază avansată iar procedura era în curs de foarte mult timp.

Accesul la justiție poate fi restrâns și prin *limitarea recursurilor abuzive*. După cum am menționat, autorizația de a introduce apel sau recurs ca și cea de a sesiza instanța de fond, pot fi, în anumite circumstanțe, conforme cu exigențele procesului echitabil. Același lucru este valabil și pentru instituirea unei amenzi pentru introducerea unei acțiuni vexatorii și lipsite total de șanse de recurs [21, p. 234]

Un exemplu de limitare admisă, de data aceasta pentru motive de securitate națională, este cauza *Klass contra Germaniei* [Hotărârea din 22 septembrie 1993, seria A nr. 269]. Obiectul dezbaterii a fost o lege privind ascultările telefonice în cazul persoanelor suspectate de activități teroriste prin care se prevedea că persoana care făcuse obiectul unei măsuri de interceptare a convorbirilor telefonice nu era anunțată cu privire la acest lucru și, deci, nu se putea adresa organelor competente pentru a verifica legalitatea măsurii. Dreptul de acces la justiție nu era totuși încălcat, deoarece persoana în cauză urma a fi anunțată de îndată de motivele ce țineau de securitatea națională și care împiedicau notificarea să existe. Motive de securitate națională au fost invocate și în cauza *Tinnelly & Sons Ltd si alții și McElduff și alții contra Marii Britanii* [Hotărârea din 10 iulie 1998]. De această dată, aprecierea existenței acestor motive, făcută de un organ administrativ, a avut valoarea unei prezumții irefragabile pentru instanță. Deoarece, în urma acestei decizii, instanța a fost lipsită în totalitate de posibilitatea de a analiza faptele care au stat la baza deciziei administrative, Curtea a decis că nu a fost asigurat un raport rezonabil de proporționalitate între scopul urmărit - protejarea securității naționale și ingerința în dreptul de acces la o instanță.

Totodată, Curtea a statuat în jurisprudența sa că obligarea mai multor persoane aflate în situații identice și având aceleași interese de a se adresa

instanței prin intermediul unui singur reprezentant este o restricție rezonabilă menită să economisească timp și resurse materiale [Cauza *Lithgow contra Marii Britanii*, Hotărârea din 8 iulie 1986, seria A nr. 102].

În plan intern, Curtea Constituțională a statuat în context că instituirea prin lege a unor reguli speciale de procedură și a modalităților de exercitare a drepturilor procedurale la examinarea litigiilor unei categorii distincte de persoane oficiale nu contrazice principiul statuat de art. 20 din Constituția RM – accesul liber la justiție, deoarece aceste reguli rezultă din necesitatea înlăturării unor acțiuni exclusiv politice [13].

Ținând cont de faptul că anumite circumstanțe de ordin economic și social pot influența accesul la justiție și poziția părților în proces (deoarece pornirea și derularea procesului presupun cheltuieli și cunoștințe de specialitate), considerăm că statul trebuie să asigure un sistem coerent de asistență juridică, care ar fi în stare să asigure celor cu venituri insuficiente accesul la justiție și participarea cu succes la toate fazele procesului [25, p. 15].

Accesul liber la justiție nu poate fi considerat ca fiind îngrădit prin stabilirea unor taxe, fiind normal ca justițiabilii care trag un folos nemijlocit din activitatea desfășurată de instanțele judecătorești să contribuie la acoperirea cheltuielilor acestora. Totuși o taxă judiciară în cuantum ridicat, o cauțiune proporțională cu valoarea obiectului procesului sau alte cheltuieli de judecată disproporționate față de posibilitățile financiare ale reclamantului pot reprezenta o descurajare în fapt a liberului acces la justiție [25, p. 15].

În concluzie, subliniem ideea că accesul la justiție ca prerogativă a dreptului la acțiune nu poate fi recunoscut ca un drept absolut, chiar dacă statul este obligat să-l garanteze în favoarea cetățenilor [23, p. 55-56]. Or, exercitarea acestui drept la acțiune cu rea-credință poate atrage consecințe majore (amenzi civile, cheltuieli de judecată etc.) în sarcina celui ce-l inițiază în mod nejustificat.

Efectivitatea dreptului de acces la justiție. Ținând cont de cele menționate anterior, în continuare ne propunem să elucidăm specificul accesului efectiv la justiție, prin prisma măsurilor necesare a fi luate în acest sens și a unor circumstanțe care afectează serios caracterul efectiv al dreptului de acces la justiție.

În general, dreptul de acces la justiție impune obligații atât în sarcina legiuitorului și executivului, cât și a judecătorului [22, p. 357]. Pentru a realiza o garantare corectă și completă a accesului la justiție (efectivă [2, p. 151]), statul are trei obligații: [2, p. 151, 22, p. 357]: obligația de a înființa tribunale competente să examineze în fapt și în drept cauza, acordarea facilităților rezonabile pentru a accede la instanță și (cel puțin în materie penală) asigurarea unui dublu grad de jurisdicție. Pe scurt, pentru a asigura o respectare scrupuloasă a dreptului de acces la justiție, statele trebuie să confere acestui drept două calități: *efectivitate și accesibilitate* [3, p. 181].

În ceea ce privește asigurarea facilităților rezonabile pentru acces la instanță, obligația statului este să asigure eficacitatea procedurii (ceea ce implică accesul la o instanță care să se recunoască competentă să se pronunțe, pentru a evita denegarea de dreptate, care să examineze plângerea sub toate aspectele de fapt și de drept), dar și accesul real la serviciile instanței, sub aspect temporal (timp fizic la dispoziție pentru declanșarea unei proceduri), sub aspectul aducerii la cunoștință a conținutului actului prejudiciabil și, nu în ultimul rând, prin asigurarea asistenței judiciare gratuite în anumite situații (când cauzele sunt complexe, ridică probleme complicate de drept sau au implicații emoționale puternice pentru părți) [2, p. 152].

Potrivit cercetătorilor [3, p. 193-194], efectivitatea accesului la justiție implică, în primul rând, ca accesul la justiție să fie eficace, ceea ce presupune că statul trebuie să permită accesul la justiție a oricărei persoane, astfel încât aceasta să-și poată satisface interesele pe care le-a urmărit prin promo-

varea litigiului în fața judecătorului. O procedură în urma căreia persoana în discuție nu și-ar putea vedea cauza analizată în mod complet de către un judecător nu este o procedură care să realizeze condiția efectivității accesului în fața instanței.

În al doilea rând, efectivitatea accesului la justiție presupune obligația statelor de a acorda tribunalului o competență deplină jurisdicției pentru a-i permite să examineze cauza pe fond, atât asupra aspectelor de fapt, cât și a celor de drept [3, p. 193-194]. În context, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a statuat: „Întrucât, potrivit art.114 din Constituție, justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești, *acestea urmează să dispună de plenitudinea prerogativelor procesuale pentru soluționarea justă a cauzei, fără a exista limitări nejustificate în acțiunile ce urmează a fi întreprinse, astfel încât la realizarea scopului final hotărârea judecătorească să nu devină una iluzorie*” [14].

În fine, accesul efectiv la justiție implică obligația pozitivă a statelor de a asigura în mod real posibilitatea oricărei persoane de a-și susține cauza în fața unui judecător [3, p. 193-194].

Eficacitatea accesului la justiție lipsește, în primul rând, atunci când unei persoane nu-i este permis să-și aducă cauza într-o materie non-penală în fața unui judecător, existând o denegare de justiție. De ex., în numeroase hotărâri, CEDO a stabilit că jurisprudența instanțelor naționale, care afirmă că instanțele judecătorești nu au competența de a tranșa anumite acțiuni în revendicare imobiliară contra statului, contravine flagrant dreptului de acces la justiție, acestuia lipsindu-i caracterul eficace, atât timp cât cel interesat nu putea să obțină satisfacerea intereselor sale în fața unui judecător [1, p. 172].

În același timp, instanța europeană a admis faptul că dreptul de a sesiza un tribunal este doar unul dintre aspectele dreptului de acces la justiție, întrucât acest drept ar deveni iluzoriu dacă ordinea juridică a unui stat nu ar permite

executarea unei decizii judecătorești. De aceea, Curtea a admis fără rezerve că dreptul de acces la justiție implică și dreptul de a obține executarea silită, dacă e cazul, a hotărârilor instanței. În același timp, Curtea admite posibilitatea de suspendare temporară a executării silită a unor hotărâri civile, însă numai dacă suspendarea este fondată pe motive de ordine publică, iar intervalul de timp în care operează este rezonabil și proporțional cu motivele care o determină [3, p. 195].

Așadar, un acces efectiv la justiție, presupune fără îndoială, nu numai posibilitatea ca un judecător să rezolve litigiul printr-o hotărâre pe fond, ci și posibilitatea de a executa hotărârea în măsura în care aceasta este favorabilă. În lipsa executării hotărârii nu se poate afirma că persoana în cauză și-a văzut rezolvat litigiul, o hotărâre neexecutată fiind o simplă foaie de hârtie fără valoare, din punctul de vedere al rezolvării concrete a intereselor sale. Prin urmare, ceea ce contează pentru a putea vorbi despre respectul dreptului de acces la justiție este ca persoana interesată să poată să-și vadă satisfăcute interesele legitime în fața unui judecător.

Dreptul de acces la justiție este indispensabil întregului ansamblu de garanții procedurale în materie civilă. Respectiv, în lipsa unui acces la justiție efectiv, toate celelalte garanții de procedură sunt inutile și lipsite de sens juridic, întrucât ele derivă de la liberul acces la o instanță. Iată de ce, anume caracterul de *eficiență* al accesului este relevant, posibilitatea formală de a angaja o acțiune trebuind în mod imperativ însoțită de posibilitatea practică.

Potrivit unor cercetători, accesul la justiție este asigurat în cazul îndeplinirii următoarelor condiții [10, p. 64]:

- *Să existe o instanță.* Potrivit jurisprudenței Curții Europene [*Cauza H. c. Belgiei*, Hotărârea din 30 noiembrie 1987; Hotărârea *Belilos* din 29 aprilie 1988] „un tribunal” sau „o instanță” se caracterizează prin rolul său jurisdicțional: acela de a tranșa, pe baza unor norme judiciare și în cadrul unei proceduri organizate, orice chestiune

privind cauza ce i-a fost adusă spre rezolvare [3, p. 188]. Acesta trebuie să exercite un veritabil control de legalitate atât cu privire la chestiunile de drept, cât și cu privire la cele de fapt [*Cauza Bermeir c. Austriei*, Hotărârea din 28 iunie 1990; *Cauza Zumtobel c. Austriei*, Hotărârea din 21 septembrie 1993] [10, p. 64]. Trebuie precizat, totodată, că în sensul art. 6 din Convenia Europeană prin „tribunal” nu se înțeleg doar jurisdicțiile în sens clasic, integrate într-o structură judiciară ordinară din stat [3, p. 188];

- *Instanța să fie instituită prin lege* (este o condiție ce presupune necesitatea evitării de a lăsa organizarea sistemului judiciar la discreția executivului și de a asigura reglementarea materiei printr-o lege adoptată de Parlament [20, p. 428]). Relevante în acest context sunt dispozițiile art. 115 din *Constituția RM* și art. 15 din *Legea privind organizarea judecătorească*, potrivit cărora în Republica Moldova justiția se înfăptuiește prin Curtea Supremă de Justiție, curțile de apel și judecătorii”. Totodată, prin aceleași norme juridice se stabilește că pentru anumite categorii de cauze pot funcționa, potrivit legii, judecătorii specializate (deci, instanțe instituite prin lege, a căror activitate este reglementată de lege).

- *Instanța să fie competentă să soluționeze cauza.* Astfel, pentru ca dreptul de acces la o instanță să fie respectat trebuie ca instanța în fața căreia este adus un litigiu, fie în materie civilă, fie în materie penală, să se bucure de jurisdicție deplină, să fie competentă să analizeze atât aspectele de fapt, cât și pe cele de drept ale cauzei [10, p. 66].

- *Accesul la justiție să fie asigurat în mod real, efectiv.* Orice îngrijire nejustificată a dreptului de acces la justiție goleşte de conținut, face irealizabil dreptul persoanei la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil, motiv pentru care dreptul cetățeanului de a avea acces la justiție trebuie asigurat în mod efectiv.

În jurisprudența CEDO [*cauza Bellet v. Franța*, 4 decembrie 1995] efectivitatea dreptului de acces la o instanță

presupune că un individ se bucură de o posibilitate clară și concretă de a contesta un act care constituie o ingerință în drepturile sale [15, p. 31]. Așadar, accesul efectiv la justiție implică obligația pozitivă a statelor de a asigura în mod real posibilitatea oricărei persoane de a-și susține cauza în fața unui judecător [10, p. 67].

Dat fiind faptul că dreptul de acces la justiție formează chintesenta oricărei protecții de drepturi și libertăți garantate, în afara operării rezultative a accesului la justiție, întreaga paletă de aceste drepturi și libertăți nu ar fi decât himerică și iluzorie [19, p. 11].

Din această perspectivă vom încerca să prezentăm înțelesul noțiunii de *drept efectiv* și să stabilim condițiile care contribuie la realizarea eficace a acestui drept.

Conform DEX-ului [8] cuvântul *efectiv* (fr. effectif, lat. effectivus) presupune ceva care are un anumit efect; care se încununează cu rezultate reale.

În viziunea noastră eficacitatea accesului la justiție în calitatea acestuia de drept fundamental poate fi asigurată prin următoarele măsuri [24, p. 6]:

1. *Instituirea de către stat a unui sistem de asistență judiciară gratuită, atât în cazurile civile, cât și în cele penale.* Nu în zădar, în cauza *Airey* Curtea Europeană a atenționat asupra faptului că dreptul fiecărei persoane de a avea acces la justiție se completează cu obligația statului de a facilita accesul astfel încât pentru respectarea acestei exigențe nu este suficientă obligația negativă de a nu împiedica în nici un fel accesul la o instanță, ci uneori, statele sunt obligate să asigure adevărate drepturi sociale și economice. În această cauză reclamanta urmărea să obțină separația de corp de soțul ei, divorțul în Irlanda fiind interzis prin însăși Constituție. Singura instanță competentă în această materie era High Court, însă reclamanta, întrucât nu dispunea de mijloacele financiare necesare, nu a găsit nici un avocat dispus să o reprezinte. Aceasta a condus Curtea să decidă că prezentarea în fața High Court fără asistența unui avocat nu asigură vreo șansă de succes și, deci, nici acces la justiție:

„un obstacol de fapt poate să ducă la încălcarea Convenției Europene în egală măsură ca unul de drept” [*Cauza Airey contra Irlandei*, Hotărârea din 9 octombrie 1979, seria A, nr. 32]. Deoarece Convenția tinde să protejeze drepturi reale și efective, statul era obligat să asigure un acces efectiv la instanță. În îndeplinirea acestei obligații, statul este liber să aleagă, de exemplu, unul din următoarele mijloace: simplificarea procedurii sau instituirea unui sistem de asistență judiciară gratuită. Faptul că legislația din Irlanda nu prevedea acordarea asistenței judiciare în cazul persoanelor lipsite de mijloace financiare, în procedurile în fața High Court în materie de divorț, Curtea a constatat o încălcare a art. 6 parag. 1 din Convenție.

2. *Posibilitatea de a lua legătura și de a comunica în mod confidențial cu un avocat în vederea pregătirii unei acțiuni în justiție* (mai ales în cazul persoanelor lipsite de libertate). În măsura în care accesul la avocat este interzis sau restrâns în mod nejustificat, acest lucru poate avea semnificația unui obstacol de fapt în calea accesului la o instanță.

3. *Accesul la toate dovezile anexate la dosar.* Aplicarea acestui principiu în procesul civil face ca, în anumite circumstanțe, neadmiterea în fața unei instanțe a unei probe decisive sau imposibilitatea contestării unei probe importante administrate de partea adversă să lase fără conținut dreptul de acces la o instanță [*Cauza Feldbrugge c. Olandei*, Hotărârea din 29 mai 1986, seria A nr. 99]. De regulă, aceste probleme sunt analizate prin prisma art. 6 parag. 1 (egalitatea armelor) sau a art. 6 parag. 3 lit. d) (citarea și interogarea martorilor), însă ele pot fi puse în discuție și prin prisma principiului fundamental al accesului la justiție.

În același timp, considerăm că eficacitatea accesului la justiție poate fi serios afectată de următoarele circumstanțe [24, p. 6]:

1. *Costurile ridicate ale procedurilor.* Astfel, o taxă în quantum ridicat combinată cu o cauțiune proporțională cu valoarea obiectului procesului sau

cu alte cheltuieli de judecată disproporționate față de posibilitățile financiare ale reclamantului pot reprezenta o descurajare reală a liberului acces la justiție.

2. *Complexitatea procedurilor și neclaritățile privind natura juridică a unor acte.* Astfel, în cauza *De Geouffre de la Pradelle c. Franței*, din cauza controverselor ce plana asupra naturii juridice a unui act administrativ ce urma să afecteze dreptul de proprietate al reclamantului, acesta a pierdut termenul pentru introducerea unei acțiuni în justiție în vederea contestării respectivului act administrativ. Întrucât Curtea a arătat că reclamantul se putea aștepta în mod rezonabil să fie notificat cu privire la adoptarea amintitului act și nu era obligat să urmărească pe o perioadă de câteva luni de zile Monitorul Oficial pentru a lua cunoștință de adoptarea sa, pierderea termenului pentru introducerea acțiunii în justiție nu îi era imputabilă, astfel încât, în opinia Curții, faptele cauzei au fost de natură să determine o încălcare a dreptului de acces la un judecător enunțat de primul paragraf al art. 6 [*Cauza De Geouffre de la Pradelle contra Franței*, Hotărârea din 16 decembrie 1992, seria A nr. 253-B].

3. *Neexecutarea unei hotărâri judecătorești.* Poate duce, în mod indirect, la lăsarea fără conținut a dreptului de acces la o instanță de judecată [*Cauza Hornsby contra Greciei*, Hotărârea din 19 martie 1997].

4. *Anularea unei hotărâri judecătorești definitive și irevocabile și care, eventual a și fost pusă în executare.* Și această împrejurare este de natură să aducă atingere dreptului de acces la instanță în materie civilă. Acest principiu nu se opune existenței procedurilor extraordinare, însă necesitatea respectării principiului siguranței circuitului civil – care este unul dintre aspectele esențiale ale principiului preeminenței dreptului într-o societate democratică – cere ca „folosirea acestora în materie civilă să îmbrace un caracter excepțional atât în ceea ce privește termenul în care pot fi promovate, cât și motivele de admisibilitate” [21, p. 232].

5. *Calitatea proastă a serviciilor avocatului numit din oficiu.* Trebuie să recunoaștem că statul nu poate fi făcut responsabil pentru toate neajunsurile unei apărări făcute de avocatul din oficiu, dar, în virtutea art. 6 parag. 3 lit. c) din Convenție, statul trebuie să acorde „asistență” prin intermediul unui apărător din oficiu persoanelor care nu dispun de mijloacele necesare angajării unui. Numirea propriu-zisă a unui apărător nu duce la îndeplinirea obligației asumate de către stat.

Dincolo de cele menționate, trebuie precizat că în perspectiva integrării europene, cercetătorii insistă asupra necesității de a înțelege că organismele internaționale nu vor putea înlocui mijloacele de protecție juridică naționale, primele venind să le completeze pe ultimele. În context, este important de pus accentul nu pe faptul că în baza hotărârii organului internațional statul este obligat să înceteze încălcarea drepturilor omului și să repare prejudiciul cauzat acestuia, dar pe faptul că în viitor din partea statului să nu fie admise asemenea încălcări. În aceste condiții statul ar trebui să traseze unele obiective globale în această direcție de acțiune, subsumate principiului accesului liber și efectiv al persoanei la justiție, printre care [11, p. 46]:

- *perfecționarea cadrului legislativ privitor la cheltuielile judecătorești* în scopul facilitării accesului la justiție și a membrilor unor straturi sociale defavorizate;

- *perfecționarea legislației privind asistența juridică în materie civilă, penală, administrativă etc.*, prin introducerea unor facilități la plata cheltuielilor judiciare și stabilirea de criterii obiective pentru acordarea asistenței juridice gratuite;

- *perfecționarea sistemului de executare silită*, prin reducerea onorariilor executorilor judecătorești pentru persoanele cu venit redus și asigurarea executării reale a hotărârilor judecătorești.

- *instruirea juridică și informarea*

cetățenilor privitor la formele și condițiile de obținere a asistenței juridice gratuite.

În **concluzie**, susținem că accesul la justiție este un drept/o posibilitate a persoanei de apărare a drepturilor sale pe cale judiciară, care pe lângă consacrare legală necesită a fi asigurată prin acțiuni și măsuri concrete de către stat, care în același timp, trebuie să garanteze și depășirea oricărui impediment de natură să restrângă ilegal dreptul de acces la justiție.

Referințe bibliografice

1. Berger V. *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*. Ediția a IV-a. București: Editura Institutului Român pentru Drepturile Omului, 2003.

2. Beșteliu R.M., Brumar C. *Protecția internațională a drepturilor omului*. Note de curs. Ediția a IV-a. București: Universul Juridic, 2008. 450 p.

3. Chiriță R. *Paradigmele accesului la justiție. Cît de liber e accesul la justiție?* În: *Pandectele Române*, 2006, nr. 1, p. 176-214.

4. Coca G. *Interesul general și drepturile fundamentale ale omului*. București: Universul Juridic, 2009. 318 p.

5. Coca G. *Interesul general și drepturile fundamentale ale omului*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2009. 240 p.

6. *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1994, nr.1 (cu modificări și completări pînă în 14.07.2006).

7. *Constituția României* din 21 noiembrie 1991 (revizuită în 2003). În: Monitorul Oficial al României nr. 233 din 21.11.1991, republicată în Monitorul Oficial nr. 767 din 31 octombrie 2003

8. *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*. Ediția a II-a. București: Univers Enciclopedic, 1998. 1194 p.

9. Drăganu T. *Considerații critice cu privire la caracterul absolut atribuit dreptului la liber acces la justiție de Legea de revizuire a Constituției din 21 noiembrie 2003*. În: *Pandectele Române*, 2004, nr. 4, p. 108-118.

10. Gavrilesco A.-Gh. *Accesul liber la justiție*. În: *Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Juridical Sciences Series*, Issue 2/2011, p. 61-76.

11. Guceac I. *Liberul acces la justiție în legislația națională și prevederile Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor*

Omului și a Libertăților Fundamentale. În: *Akademos*, nr. 2(21), iunie 2011, p. 42-46.

12. *Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova pentru controlul constituționalității unor prevederi din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225-XV din 30 mai 2003 (Sesizarea nr. 21a/2012)*, din nr. 14 din 15 noiembrie 2012.

13. *Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova Cu privire la interpretarea art. 20 din Constituția Republicii Moldova*, nr. 16 din 28.05.98. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 56-59/24 din 25.06.1998.

14. *Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea contenciosului administrativ nr.793-XIV din 10 februarie 2000 (Sesizarea nr.20a/2012)*, Nr. 18 din 11.12.2012. În: *Monitorul Oficial* Nr. 6-9 din 11.01.2013

15. Lefort Ch. *Procedure civile*. Paris: Dalloz, 2005.

16. Leș I. *Organizarea sistemului judiciar românesc*. București: All Beck, 2004. 346 p.

17. Poalelungi M. *Convenția europeană a drepturilor omului: obligații pozitive și negative*. Monografie. Chișinău: S.n., 2015.

18. Poalelungi M. *Obligațiile pozitive și negative ale statului prin prisma Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale*. Teză de doctor habilitat în drept. Chișinău, 2015.

19. Poalelungi M., Pîrlog V. *Dreptul la un proces echitabil: accesul la justiție*. În: *Manualul judecătorului pentru cauze civile*. Ediția a II-a, Chișinău: S.n., 2013, p. 11-17.

20. Renucci J.-Fr. *Tratat de drept european al drepturilor omului*. București: Hamangiu, 2009.

21. Roșianu C. și alții. *Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*. București: All Beck, 2005. 672 p.

22. Shutter O., Drooghenbroeck S. *Droit international des droit de l'homme devant le juge national*. Bruxelles: Larcier, 1999.

23. Stoica A. *Acțiunea civilă în sistemul de drept judiciar privat*. București: Universul Juridic, 2011. 212 p.

24. Țurcan O. *Eficacitatea accesului liber la justiție*. În: *Jurnalul Juridic național: teorie și practică*, 2016, nr. 1, p. 4-7.

25. Țurcan O. *Principiile ce guvernează justiția în statul de drept*. În: *Legea și Viața*, 2016, nr. 2, p. 13-19.